

Karl Laske: Ein Leben zwischen Hitler und Carlos: François Genoud. Aus dem Französischen von Maria Hoffmann-Darvelle. Limmat Verlag, Zürich 1996, 360 Seiten, 39,- Mark.

Der Name des Schweizer Geschäftsmannes François Genoud wurde in Deutschland erst vor einigen Jahren im Zusammenhang mit den aus Moskauer Archiven auftauchenden Goebbels-Tagebüchern bekannt. Tatsächlich handelt es sich bei dem „Goebbels-Hausierer“ um eine Figur von zeitgeschichtlichem Rang: Genoud gehörte zu jener Spezies von bekennenden NS-Nostalgikern, die Kommerz und Überzeugung zu einträglichem Geschäft zu verbinden verstehen. Mehr noch: Er mischte, meist im Hintergrund agierend, jahrzehntelang in der großen Politik mit, als Förderer des arabischen Nationalismus, als Kontaktmann zu Extremisten jeglicher Couleur, als Mittelsmann in undurchsichtigen Spielen zwischen Politik und Terror. So mag es zu den erstaunlichsten Fakten der Biographie des „schwarzen Bankiers“ gehören, daß dieser, von Mordkomplotten selbst unbehelligt, Ende Mai 1996 in Pully bei Lausanne im Alter von achtzig Jahren sein Leben durch Selbstmord beendete.

Über diesen Mann hat der für die französische Tageszeitung „Libération“ tätige Journalist Karl Laske eine Fülle von Material zusammengetragen. Als ideologiestiftende Schlüsselerelebnisse nennt er zwei Begegnungen des jungen Genoud: 1932 mit Adolf Hitler, vier Jahre später mit dem Großmufti von Jerusalem Hadsch Amin el-Husseini. Während der Kriegsjahre betätigte sich Genoud als Agent für die Abwehr des OKW (Canaris) und pendelte als Kurier zwischen Berlin, Belgien, Paris und der Schweiz. Aus jenen Jahren rührte seine Freundschaft mit dem als SS-Offizier für die Abwehr arbeitenden Paul Dickopf, der später Karriere als Präsident des BKA sowie als Chef von Interpol machte.

Nach Kriegsende stieg Genoud in Lausanne mit exilierten Vichy-Regimentären ins Verlagsgeschäft ein und sprang diversen NS-Fluchtorganisationen finanziell bei. Als Verleger, dem die Hinterlassenschaft des Dritten Reiches am Herzen lag, gelangen Genoud in den fünfziger Jahren einige Coups: Durch Vertrag mit der Hitler-Schwester Paula Hitler sicherte er sich Erbrechte über den Nachlaß des „Führers“, darunter die 1959 erstmals veröffentlichten Bormann-Diktate („Hitlers politisches Testament“) sowie Hitlers „Monologe im Führerhauptquartier 1941-1944“. Ein alter Bekannter, Hans Rechenberg, ehemals Mitarbeiter des Reichswirtschaftsministers und Reichsbankpräsidenten Walther Funk, vermittelte jene Einigung mit dem Vertreter der Goebbels-Erbben, durch die Genoud in zahlreichen Prozessen um Urheberrechte zum Erfolgsverleger der Goebbels-Tagebücher avancierte.

Weniger spektakulär, aber risikoreicher verliefen Genouds Bankgeschäfte als Teilnehmer – Hjalmar Schacht fungierte als Berater – einer 1958 gegründeten „Banque Commerciale Arabe“. Bei der BCA deponierte die algerische Befreiungsbewegung FLN ihren unter den algerischen Arbeitern in Frankreich eingetriebenen „Kriegs-

schatz“. Nach dem Frieden von Evian (1962) kam es alsbald unter den Führern des FLN zum blutigen Bruderkwitz, in dessen Verlauf Genoud für einige Monate in Algier im Gefängnis des damaligen starken Mannes Ahmed Ben Bella landete.

Für die europäische Linke, deren Enthusiasmus für nationale Befreiungskämpfe derzeit etwas erlahmt ist, enthält die Rolle Genouds manch peinliche Note. Während des Algerien-Krieges gehörten die „Kofferträger“, also die Geldbeschaffer für die Waffenkäufe, wie der Trotzkiisten-Chef Michel Raptis zu Genouds politischen Geschäftsfreunden. Nicht zuletzt lernte Genoud damals den kommunistischen Anwalt Jacques Vergès kennen, der fortan mit ihm über alle Lagergrenzen hinweg kooperierte. Hatte er 1961 die Verteidigung Adolf Eichmanns in Jerusalem durch Robert Servatius finanziert, so engagierte Genoud 1982 für den Prozeß gegen den Gestapo-Chef Klaus Barbie den „roten Advokaten“ Vergès. Zur gleichen Zeit stritt Vergès, von Genoud bezahlt, vor einem Pariser Gericht für die „antizionistischen“ Terroristen Bruno Breguet und Magdalena Kopp, die Gefährtin (und spätere Ehefrau) des Venezolaners „Carlos“.

Das Buch enthält Fakten und Zusammenhänge, die dem zeitgenössischen Bewußtsein kaum noch präsent sind; die Strömungen des Schweizer Faschismus, die Aktivitäten deutscher und europäischer NS- beziehungsweise Faschistenkreise in der Nachkriegszeit, die Bewegung des Panarabismus, die Rolle deutscher Berater am Nil zur Zeit Nassers, die Mutationen des „Islamischen Sozialismus“ und so weiter. Und doch bereitet die Lektüre insgesamt mehr Ärger als Vergnügen. Strapaziös wirkt die journalistische Methode der Darstellung, die ohne Rücksicht auf die Kapiteleinteilung einer sturen Chronologie folgt, die Zusammenhänge in zahllose Momentaufnahmen zerhackt. Ebenso ärgerlich wirkt der schludrige Umgang mit Namen („Gunther d'Alquem“, „Hans Schwarz von Bergl“) und Details. Der Hitler-Luftwaffenadjutant von Below erscheint hier als „Chef des Generalstabes von Bellow“, der BND-Chef Reinhard Gehlen wird als „ehemaliger RSHA-Chef“ vorgestellt. Wir erfahren, daß „Rommels Afrika-Corps... 1944 seine Niederlage erlitten hat“. Als Kronzeuge dafür, daß Genoud, zusammen mit dem ersten Gestapo-Chef Rudolf Diels nach 1945 die die Nazi-Führung entlastende Reichstagsbrand-Version eronnen habe, dient der in der Zunft wenig respektierte „Historiker Edouard Cailie“. Unbelegt bleibt die These, der frühere Abwehroffizier Paul Dickopf sei als Interpol-Chef wegen seiner Freundschaft mit Genoud an der Verfolgung des Terrorismus nicht interessiert gewesen. Von pädagogischem Eifer, allenthalben „NS-Revisionismus“ witternd, aber von wenig Fachkenntnis inspiriert sind die Auslassungen zum sogenannten Historikerstreit. Im Hinblick auf „Carlos“ Festnahme in Khartoum meint Autor Laske hingegen in aller Unschuld, die französischen Geheimdienstler hätten das Glück gehabt, dort endlich „auf Behörden zu stoßen, die ihre Argumente ernst nahmen“.

HERBERT AMMON

Hain, sind sie?

Hain - Ver- lung!

samt et mer synlig og potensielt påtrengende Sovjetunionen i Norges nærmiljø.

Den realpolitiske vurderingen disponerte videre for Norges aktive oppslutning om og syn på De Forente Nasjoner (FN). Etter norske myndigheters syn måtte man i den nye organisasjonen ta hensyn til at stormaktene hadde større makt og dermed måtte ha et større ansvar for freden i verden. En konsekvens av dette syn var å gi stormaktene veto i sikkerhetsrådet og en annen var en sterk skepsis til flertallsavgjørelser. Bakkenfor lå erkjennelsen av at en betingelse for at den nye verdensorganisasjonen og fredsslutningene skulle fungere var at det ble etablert et tillitsfullt samarbeid mellom stormaktene. Brobyggingspolitikken forsøker på å balansere mellom stormaktene ble imidlertid gradvis vanskeliggjort av tiltakende motsetninger mellom Øst og Vest. Da forutsetningen om stormaktssamarbeid i FN svikket og den internasjonale spenningen steg mot slutten av 1947, fulgte reorienteringen i retning et formalisert samarbeid for å sikre Norges trygghet mot angrep utenfra. Via de mislykkede skandinaviske forsvarsforhandlinger ledet denne prosessen frem mot tilslutningen til Atlanterhavspakten i 1949.

Det er en av de fortjenestefulle sidene ved Sverdrups bok at han presenterer «brobyggingspolitikken» som en seriøs og betydningsfull utenrikspolitisk orientering, realpolitisk fundert, og i balansegang mellom utenrikspolitiske og indrepolitiske hensyn. Historikeren Olav Riste har fremmet en tese om en underliggende og grunnleggende kontinuitet i norsk sikkerhetspolitikk fra 1905 til idag. Denne kontinuitetstesen er avgjørende for å forstå utviklingen av norsk sikkerhetspolitikk, men i sin enkelhet kan den likevel lett bli for fremtredende - kontinuiteten blir hovedbildet og de store skiftninger trer i bakgrunnen. Farene ved Ristes besnærende teori kan kanskje illustreres av en noe forelest student, som i overmot skrev til mellomfagseksamen i historie om Norges utenrikspolitikk fra 1905 til 1940: «Kanskje kan man si at Løvland i 1905 meldte Norge inn i NATO.» Det kan man jo ikke, og Sverdrup har i sin fremstilling funnet en god balanse mellom Norges grunnleggende forankring i vest og de store formelle og reelle skiftninger i norsk sikkerhetspolitikk.

Sverdrup griper elegant den latente motsetning mellom utenrikspolitikken og forsvars- og sikkerhetspolitikken i disse første etterkrigsårene. Mens Norge i FN og andre steder skulle la være å ta stilling mellom stormaktene, kultiverte man på det forsvarsmessige

området nære forbindelser over Nordsjøen til Storbritannia, gjennom våpenkjøp, deltakelse i Tysklandsbrigaden og utdanning av offiserer. Disse sterke funksjonelle bånd til Storbritannia var etablert under krigen. Sverdrup løser opp i og forklarer «motsetningen» ved å skissere en arbeidsdeling mellom utenriksminister og forsvarsminister i denne perioden. Forsvarsministeren og de militære sjefene hadde nemlig et noe annet utgangspunkt enn utenriksministeren: Hva ville skje dersom det gikk galt? Mens utenrikspolitikken tok sikte på alliansefrihet og balansepolitikk, måtte forsvarspolitikken baseres på en formening om hvem som skulle bli Norges allierte dersom det igjen kom til krig mellom stormaktene og Norge ble trukket inn.

Sverdrups bind representerer på mange måter den klassiske diplomatiske historien - det er bokens styrke, men også dens svakhet. Det realistiske perspektivet er rendyrket, og fremstillingen er eksklusivt konsentrert om utviklingen av sikkerhetspolitikken. Viktige sider ved Norges forhold til omverdenen er bevisst skåret bort, det gjelder for eksempel utenriksøkonomien og dens forhold til gjenreisning og modernisering samt betydningen av kulturelle og ideologiske forutsetninger og impulser. Som følge av fokuseringen mot Regjeringen er Hjemmefronten og det betydelige norske miljøet i Stockholm i nokså liten grad synlig, og NS-regimets utenrikspolitiske ambisjoner er overhodet ikke nevnt. Det er sikkerhetspolitikken primat, ja endog sikkerhetspolitikk i isolat Sverdrup gjør gjeldende i sin fortelling. I så måte er kontrasten til Odd-Bjørn Fures inkluderende perspektiv i verkets bind 3 «Mellomkrigstid» slående. Forskjellen i tilnæringsmåte bidrar i sin konsekvens til å befeste teorien om 9. april 1940 som det viktigste vannskille i Norges forhold til verden omkring.

Det finnes gode grunner for rendyrkingen av det sikkerhetspolitiske perspektivet. Sverdrup legger i sin knappe begrunnelse avgjørende vekt på at den tidsmessige rammen setter fokus mot en bestemt realhistorisk utvikling - fra Tysklands angrep til beslutningen om å delta i Atlanterhavspakten. Det er klart at andre kronologiske skille kunne framtvunget et bredere sikte, men det var nettopp ikke meningen denne gangen. Videre er det visstnok gjort en arbeidsdeling med det femte bindet i *Norsk utenrikspolitikk historie*, som kommer i 1997, slik at sentrale spørsmål som Marshallplanen og utenriksøkonomien der får en mer fremtredende og samlet presentasjon.

Kostnadene ved det smale sikkerhetspolitiske perspektivet er åpenbare - synsvinkelen blir konsentrert om de

få menn og deres kamp med svære utfordringer. Det «realistiske» perspektivet var dessuten ikke bare fremtredende hos hovedaktørene Sverdrup beskriver - det er også det bærende i hans egen fremstilling. Snarere enn i ideologisk orientering og hjemlige kulturelle og politiske forutsetninger finner han således hovedforklaringene på Norges sikkerhetspolitiske valg i en kombinasjon av tilpassning til endringer i de ytre omgivelser og landets geopolitiske plassering, med en klar og grunnleggende vestlig forankring kombinert med geografisk nærhet til det kommunistiske Sovjetunionen som kjerneelementer. Sverdrup slutter seg dermed i hovedsak til det syn som begrunnet de politiske valg dengang, og det kan spores en klar og sterk identifikasjon med det syn som da var rådende. Fremstillingen kunne vært tjent med en mer åpen analyse av samspeillet mellom indre forutsetninger og ytre rammer. I tråd med den ukompliserte stilen som er vanlig i store historieverk er det ikke gitt noen inngående begrunnelse for hva som er valgt inn og ut av denne utenrikspolitiske historien. Fortellingen får lett et litt autoritært preg - det er i hovedsak en lukket narrativ, en historie som ikke problematiserer sine egne forklaringer.

Språklig og utstyrmessig sett, synes boken og verket vel balansert. Det er ikke de formfullendte og tilspisset elegante formuleringer, de vidløftige metaforer og de kompliserte språklige virkemidler som er Sverdrups stil. Det enkle og presise uttrykk er idealet, og den leservennlige og nøkterne sakprosa blir aldri kjedelig. Bokens utstyr er heller ikke prangende. Teksten står i sentrum, og de grafiske virkemidlene er smakfullt begrenset til løpende illustrasjon med fotografier i svart-hvitt, i første rekke av det sentrale persongalleriet, men også med noen situasjonsbilder fra dramatiske øyeblikk underveis. Det borger for faglig soliditet at arbeidet er utstyrt med omfattende noteapparat og bibliografi.

Anmelderens ideelle fordringer til tross, «Inn i storpolitikken» representerer et høydepunkt i Jakob Sverdrups historiefaglige produksjon, etter lang og engasjert tjeneste som historiker og formidler i fag og samfunn. Ved å kombinere et godt syntetiserende grep og en sterk formidlende evne med spennende faghistorisk analyse lever bind 4 i *Norsk utenrikspolitikk historie* klart opp til de høye forventninger som må stilles til en slik nasjonal storsatsing. Her er mye å hente for den som søker å forstå hvordan Norge har funnet sin plass i verden til forskjellige tider.

Anders
Jølstad er
stipendiat ved
Historisk Institutt
Universitetet i Oslo.